

Eestis liigub kuradeid!

■ Viinakuul möllavad viina-, suvekuudel tolmukuradid.

Õhukeeriste hulka kuulub õige mitmesuguse tekke ja vägevusega pööriseid, nagu orkaane, tornaadosid ning nende tillemaid kaugeid sugulasi tolmukuradeid ehk tolmupööriseid.

1999. aasta kolmanda suvekuu palaval kolmandal päeval kella kolme ajal tungis Elvas Verevi järve ääres peesitajate kallale paarikümne meetri kõrgune liiva- ja tolmusammas. Tõraverse meteoroloogil Peeter Saarelaiul lendas minema kilekott rahaga.

Viis päeva hiljem külastas samasugune keeris juba Tõraverse asulat ennast, rappedes geofüüsik Kalju Eerme kasvuhoonet.

Väiksemate vaheaegadega on ta samasugust pahandust täpselt samas paigas korranud veel kolm korda! Ilmselt ei meeldi ilmanähtustele nende uurijad.

Kurat Marsil

Erialases kirjanduses kutsutakse sellist pöörist inglise keeles *dust devilli* (tolmukurat), Põhja-Ameerikas kohati ka tantsivaks kuradiks, nava-jo indiaanlased aga vaimuks nimega *chiindi*.

Tolle viimase tujude üle saab otsustada pöörlemise põhjal: kui see liigub päripäeva, on vaim heatujuline, kui vastupäeva, on asi halb.

Kui meil on sellised keerised põldudel rohkem tolmupahareti nime väärilised, siis

suurtes kõrbetes on nähtud isegi ligi kilomeetri kõrguseid liivasambaid, päris minitornaadosid.

Orkaanid tekivad soojade merede kohal, tornaadod kontrastsete õhumasside kokusaamisel, nood tolmusaatanad aga sünnivad tavaliselt kuumadel suvepäevadel kõrbes, põllu või asfaltväljaku kohal. Palav õhk tõuseb, nõrk tuul paneb selle pöörlema, kaasa haaratav tolm või liiv teeb aga õhusamba nähtavaks.

Harilikult on säärase põrgulise eluiga õige lühike – minuti ümber, visamad on kestnud aga 20 minutit, enne kui häbbuvad.

Tolmupööriseid ei kohta ainult Maal, vaid neid esineb ka näiteks Marsil. Sealsed on maistest kümneid kordi suuremad, seega võiksid kujutada potentsiaalset ohtu sinna saadetud tehnikale. Seni on aga sõjakaks peetud planeet meie aparatuuri suhtes üllatavalt hästi käitunud. Nimelt arvatakse, et just nimetatud pöörised olid need salapärsed heategijad, kes (õigemini: mis) puhastasid Marsi kulgurite päikesepaneelid sinna kogunenud tolmust ja liivast.

Äikeseuurijast kuradikütiks

Kuulus USA füüsik ja poliitik Benjamin Franklin ratsutas 1755. aastal mööda Marylandi osariigi preeriat, kui nägi lähedal tolmukeerist kerkimas.

Temas tärkas eksperimentaator: ta kappas kuradile kannule ning kukkus seda ratsapiitsaga vohmima. Pööris keeras seepeale väljalt metsa.

Franklin küsis kohalikult saatjalt, kas säärast nähtust esineb osariigis sageli. "Harva. Praeguse korraldasime teie auks!" kõlas vastus.

Ei tea, kuidas piitsa andmine keeristele võiks mõjuda, igatahes füüsiline vägivald olevat tõhus abinõu vesipüksi- de vastu. Nimelt kandsid remehed vanasti reisidel ka- sas spetsiaalseid musta käepidemega nuge, millega vee- samba lähenedes tuli teha ristimärk, samal ajal piiblist Johannese ilmutusraamatut tsiteerides.

Lindudel olevat eriline kirk tolmukuradite vastu. Just raisakotkastel. Nood kasutavad keeriseid, et energiat kulutamata lasta end kanda kõrgele taeva laotusse. Hukatuslikult lõpeb lugu aga siis, kui ei tehta vahet tolmupöörise ja tornaado vahel. Viimased on Austraalias tapnud sadu julgeid sulelisi õhusõitjaid.

Üldiselt loetakse nii tolmukeerist kui vesipüksi suhteliselt ohutuks loodusnähtuseks. Vesipüksid (astronoom Tõnu Viik soovitat viimaseid kutsuda pigem vesipaskadeks – oleks täpsem määrang) on küll harva kalureid või ujujaid tapnud, vahel juhtub seda ka tolmukuradi küüsi sattunutega.

USA Maine'i osariigis tõstis 2003. a pööris ühel poeke-

sel katuse pealt. Kahekorru- selise hoone rusude all suri poe omanik. Paremini läks 1902. a Arizonas hobusetalli jäänud suksudel, kes pääsesid vaid kriimudega. Kümme- kond aastat tagasi samas osariigis Phoenixi linna lastepar- gis täispuhutavas majas hul- lanud lapsed mürdsid keerise tõttu mitu korda kukerpallita- nud mängumajas vaid mõned luud-kondid.

Prohvetid ja tolmuinglid

Vahel on tolmukeeristest ka abi – mitte ainult päikesepa- neelide puhastamisel. Nimelt läks piiblis prohvet Eelija tuu- lepöörisega taevasse (vt Teine Kuningate Raamat, 2:11).

Teine prohvet, Muhamed, kasutas tolmuinglite abi vaen- laste vastu võitlemisel Bah- ri orus Medina lähistel. Kõi- gepealt tekitas ta tolmusam- ba, visates peotäie liiva vas- taste poole. See kasvas kohe minitornaadoks – tolmuing- liks, mis puistas vaenlaste sil- mad puru täis. Edasine võit oli juba tehnika küsimus.

Tolmupöörise käitumine võib olla samasugune nagu nende võimsamate kaugete sugulaste omagi – üpris ette- arvamatu. Nad võivad kasva- da paari hetkega mitu korda suuremaks, moodustades kee- risegruppe, mis ei tantsi enam üksinda vaid rühmana. Oma- päraseid pööriseid võib tekki- da ka sügisel järvedel, kui soo- jad veekogud auravad, ainult

siis peaks neid nimetama juba aurukuraditeks. Juunis tekkis neid Lääne-Eesti turbaväljade põlemisel. Tõusvad õhuvoolud viisid seekord liiva või tolmu asemel koos suitsuga kõrgele turbapuru.

Lõpetuseks. Kui pääste- ja ilmateenistused annavad õpe-

tusi, kuidas käituda orkaani- de, tornaadode või äikesetor- mi korral, siis tolmukuradite puhul seda ei tehta – harilikult on nad, vähemalt meie kandis, üpris süütud nähtused tolma- vate põldude kohal.

AIN KALLIS